

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาองค์กรจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถาในบริบทของการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำคลองอุตะเถา ปัญหาขององค์กรจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถา ความเชื่อมโยงระหว่างการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กับลุ่มน้ำคลองอุตะเถา และเสนอแนะแนวทางการจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถาในบริบทของการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาต่อไป

การศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ตัวแทนองค์กร การสังเกต และการวิจัยเอกสาร โดยมีกลุ่มตัวอย่าง คือ องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถา จำนวน 18 องค์กร แบ่งออกเป็น องค์กรภาครัฐ (ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น) จำนวน 13 องค์กร และองค์กรประชาชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 5 องค์กร ซึ่งกลุ่มตัวอย่างองค์กรภาครัฐส่วนกลางและส่วนภูมิภาคได้จากการสุ่มตัวอย่างโดยยึดหลักเหตุผล คือ เลือจากองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่ในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม จำนวน 7 องค์กร องค์กรภาครัฐส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เลือกโดยการสุ่มแบบระดับชั้นและยึดหลักการเป็นตัวแทนของพื้นที่ ได้องค์กรระดับเทศบาล และระดับองค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นตัวแทนของ 3 เขตพื้นที่ คือ เขตต้นน้ำ เขตชุมชน และเขตปลายน้ำ จำนวน 6 องค์กร และกลุ่มองค์กรประชาชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชน เลือกโดยการพิจารณาการแสดงบทบาทขององค์กรนั้นๆ ในปัจจุบัน

การศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ใช้วิธีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากหลายแหล่ง โดยการศึกษาสถานการณ์ทรัพยากรที่สำคัญแต่ละประเภทเปรียบเทียบกับบทบาทหน้าที่ของทรัพยากรนั้นๆ ในลุ่มน้ำคลองอุตะเถา เพื่อนำมาสรุปความเป็นปัญหา จากนั้นได้วิเคราะห์สาเหตุ ผลกระทบและองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่การศึกษาปัญหาขององค์กรจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถา โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการปัญหา ได้แก่ วัสดุทัศน นโยบาย ภารกิจ โครงสร้าง บุคลากร แผนการดำเนินงาน การประสานงาน และการติดตามประเมินผลขององค์กร ตลอดจนการศึกษาองค์กรในรูปแบบคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถา โดยพิจารณาถึงบทบาทและความยั่งยืนขององค์กร ทั้งนี้จะนำไปสู่การสร้างข้อสรุปของปัญหาขององค์กรจัดการ ลุ่มน้ำคลองอุตะเถา

ผลการวิเคราะห์และข้อสรุปเกี่ยวกับกลุ่มน้ำคลองอุตะเถา จะนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ต่อไปถึงความเชื่อมโยงกับการจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยผู้วิจัยจะวิเคราะห์ว่าภายใต้ความเชื่อมโยงดังกล่าว ทิศทางการจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะส่งผลต่อการจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถาอย่างไร และมีวิธีการอย่างไรบ้างในการแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถาในบริบทของการจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งนี้สามารถนำผลการศึกษานี้มาวิเคราะห์หามาสรุป อภิปรายผลการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะได้ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 5 ประเด็นซึ่งจะนำเสนอตามลำดับโดยสรุป ดังนี้

1 ปัญหาสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำคลองอุตะเถา

การศึกษา วิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอุตะเถา ซึ่งได้แบ่งพื้นที่การศึกษาออกเป็น 3 เขตพื้นที่ตามสภาพภูมิประเทศ คือ เขตต้นน้ำ เขตชุมชนและเขตปลายน้ำ มีลักษณะปัญหาที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

เขตต้นน้ำ คือ บริเวณต้นน้ำโดยรอบพื้นที่ทิศตะวันตก ทิศใต้และทิศตะวันออก เป็นพื้นที่สูงและลาดชันอยู่บริเวณอำเภอสะเดา อำเภอนาหม่อม และบางส่วนของอำเภอหาดใหญ่และอำเภอคลองหอยโข่ง เขตพื้นที่นี้มีทรัพยากรที่สำคัญ คือ ทรัพยากรป่าไม้เกิดปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ซึ่งนำไปสู่การชะล้างพังทลายของดิน

เขตชุมชน คือ พื้นที่ตอนกลางลุ่มน้ำ ตั้งแต่รอยต่ออำเภอสะเดากับอำเภอหาดใหญ่ อำเภอคลองหอยโข่งกับอำเภอหาดใหญ่ ตลอดจนเกือบทั้งหมดของอำเภอหาดใหญ่เป็นที่ตั้งของแหล่งชุมชน ธุรกิจการค้า ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญคือ ปัญหาคูณภาพน้ำ ขาดแคลนน้ำ น้ำท่วม และปัญหาขยะมูลฝอย

เขตปลายน้ำ คือ พื้นที่ราบลุ่มน้ำทะเลท่วมถึง บริเวณอำเภอบางกล่ำ และอำเภอหาดใหญ่ ได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดจากพื้นที่อื่นๆ ปัจจุบันประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ คือ ปัญหาคูณภาพน้ำ น้ำท่วม น้ำเค็ม และปัญหาการจัดการมูลฝอย

2) ปัญหาขององค์กรจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถา

การศึกษาองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถาซึ่งครอบคลุมองค์กรภาครัฐทุกระดับ องค์กรประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนพบว่าองค์กรเหล่านี้มีภารกิจครอบคลุมการจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถาทุกด้าน แต่ยังมีปัญหาหลายประการที่ทำให้การจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถาไม่ประสบผลสำเร็จได้แก่

2.1 องค์กรขาดเป้าหมายและการวางแผนทางการจัดการแบบยึดพื้นที่ ไม่สามารถบริหารจัดการโดยยึดขอบเขตพื้นที่ลุ่มน้ำได้ แม้ว่าจะมีภารกิจที่ครอบคลุมการจัดการลุ่มน้ำในแต่ละด้าน แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นระบบครอบคลุมทั้งพื้นที่

2.2 ในขั้นตอนของการวางแผนกระทำโดยขาดเป้าหมายที่ชัดเจน ไม่มีตัวชี้วัดซึ่งจะใช้เป็นกรอบในการติดตามประเมินผล นอกจากนี้โครงการด้านสิ่งแวดล้อมที่กำหนดไว้ในแผนงานได้ยังถูกนำไปปฏิบัติน้อยมาก

2.3 หลายองค์กรมีบุคลากรไม่เพียงพอต่อการติดตาม เฝ้าระวังและจัดการปัญหาการถ่ายโอนภารกิจทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่มากขึ้น แต่ขาดบุคลากรที่รับผิดชอบภารกิจต่างๆ

2.4 ขาดการประสานงานระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ส่งผลให้ขาดเอกภาพในการดำเนินการ

3) ความเชื่อมโยงระหว่างการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กับลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภามีความสำคัญเชื่อมโยงกันอย่างมาก ทั้งทางชีวภาพและทางเศรษฐกิจสังคม ในส่วนของการบริหารจัดการภายหลังจากที่มีการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแล้วเสร็จได้เริ่มมีความเชื่อมโยงกันมากขึ้นในลักษณะของโครงการเพื่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มุ่งสู่การจัดการลุ่มน้ำย่อยต่างๆ ตลอดจนการมีโครงการก่อตั้งองค์กรระดับลุ่มน้ำย่อยทุกลุ่มน้ำปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาด้วย

4) แนวทางการจัดการลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาในบริบทของการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เพื่อให้การบริหารจัดการลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาประสบความสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาลุ่มน้ำที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และป้องกันปัญหาที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นในอนาคต ควรมีวิธีการบริหารจัดการลุ่มน้ำ ดังต่อไปนี้

4.1 กำหนดเป้าหมายของการจัดการลุ่มน้ำ

4.2 กำหนดแผนการใช้ การฟื้นฟูทรัพยากร และการจัดการมลพิษ

4.3 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

4.4 ปรับกลไกการบริหารจัดการขององค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะมุ่งเน้นการประสานงานระหว่างองค์กรต่างๆ ภายใต้กรอบภารกิจเดิมขององค์กร

อภิปรายผล

วัตถุประสงค์หลักของการศึกษาวิจัยครั้งนี้เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเกาในบริบทของการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยได้ศึกษาในประเด็นสำคัญต่างๆ หลายประเด็น ซึ่งจะอภิปรายผลในประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การสร้างข้อสรุปดังกล่าว ดังนี้

1) ปัญหาขององค์กรจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเกา

ผลการศึกษาประสิทธิผลขององค์กรชี้ให้เห็นว่าองค์กรภาครัฐมีปัญหาหลายประการที่ทำให้ส่งผลต่อการบริหารจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำ ได้แก่ ความขัดแย้งในเชิงนโยบายระหว่างองค์กรที่มีภารกิจหน้าที่หลักในการพัฒนาพื้นที่และองค์กรที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากร เช่นกรณีขององค์กรที่ดูแล อนุรักษ์ป่าไม้ กับองค์กรที่มีหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการศึกษารูปแบบองค์กรและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศไทย (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539) ที่พบว่าการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งจะต้องได้รับความร่วมมือจากองค์กรอื่นเช่นองค์กรสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แต่องค์กรเหล่านี้มีภารกิจและแนวปฏิบัติที่ขัดแย้ง แตกต่างออกไป การดำเนินงานจึงเกิดปัญหาข้อขัดแย้งตามมา นอกจากนี้การวิจัยเรื่องแนวนโยบายการจัดการน้ำสำหรับประเทศไทย (มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด และคณะ, 2544) ยังได้ระบุถึงปัญหาขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้ว่เกิดจากการดำเนินงานที่ให้ความสำคัญกับโครงการฝึกอบรมให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เนื่องจากองค์กรยังขาดมาตรการในการป้องกันปราบปราม

นอกจากนี้ปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่งของการจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเกา คือ การขาดการประสานงานระหว่างองค์กรภาครัฐ และระหว่างองค์กรภาครัฐกับองค์กรประชาชน ทำให้การบริหารจัดการไม่เกิดเอกภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่องบทบาทหน้าที่ขององค์กรประชาชนในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่าน (จักรพันธ์ วงศ์บูรณาวิทย์, 2541) ซึ่งระบุว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่มีแนวโน้มความรุนแรงเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ เนื่องจากความบกพร่องของโครงสร้างหรือระบบการจัดการทรัพยากร ส่งผลให้ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในแนวตั้งและแนวนอน ตลอดจนไม่มีการใช้ประโยชน์จากองค์กรประชาชนทั้งในระดับตำบลและหมู่บ้าน

ในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบันได้รับการถ่ายโอนภารกิจให้ดูแลด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมมากขึ้นนั้น ผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่าองค์กรกลุ่มนี้ยังไม่สามารถ

จัดการหรือแสดงบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด เนื่องจากปัญหาสำคัญ คือขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีการกำหนดโครงสร้างรองรับภารกิจด้านสิ่งแวดล้อม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็กที่ไม่มีโครงสร้างรองรับก็มีผลการดำเนินงานไม่แตกต่างกัน ผลการศึกษาในประเด็นนี้สอดคล้องกับการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2543) ที่ระบุว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีข้อจำกัดในการจัดการสิ่งแวดล้อมหลายประการ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็กจะไม่มีกำหนดโครงสร้างเฉพาะรองรับงานด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลให้ขาดบุคลากรด้านนี้ด้วย แต่เมื่อพิจารณาอย่างละเอียด ปัญหาขาดแคลนบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมก็ยังคงเกิดขึ้นสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ ไม่ว่าจะมีความรู้หรือไม่มีก็ตาม นอกจากนี้ยังมีปัญหาในขั้นตอนของการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งแต่ละองค์กรมักจะมีการกำหนดแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมไว้ในแผนพัฒนาเป็นประจำทุกปี แต่โครงการเหล่านี้มักจะไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณดำเนินการ อย่างไรก็ตามแม้ว่าองค์กรจะมีข้อจำกัดหลายประการแต่องค์กรกลุ่มนี้จะต้องมีบทบาทอย่างมากต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในอนาคต รวมทั้งมีศักยภาพและโอกาสในการพัฒนา ตลอดจนมีงบประมาณในการดำเนินการได้เอง จึงจะต้องมีการปรับปรุงด้านโครงสร้าง บุคลากร พัฒนาความรู้ในการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม และเพิ่มประสิทธิผลในขององค์กรในด้านอื่นๆ อย่างเร่งด่วนต่อไป

สำหรับประสิทธิผลขององค์กรประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ผลการศึกษาพบว่าองค์กรกลุ่มนี้มีบทบาทอย่างมากในลุ่มน้ำ โดยเฉพาะด้านการจัดการน้ำ แต่ยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น บุคลากรในองค์กรมิได้เป็นตัวแทนจากประชาชนส่วนใหญ่ในลุ่มน้ำ แต่เป็นกลุ่มนักวิชาการซึ่งมิได้มีส่วนได้ส่วนเสียกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาโดยตรงค่อนข้างมีปัญหาด้านงบประมาณ และยังไม่สามารถประสานงานกับประชาชนในพื้นที่ รวมถึงองค์กรส่วนอื่นๆ ได้อย่างเต็มที่

นอกจากนี้หากพิจารณาภาพรวมของการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีการบริหารจัดการโดยองค์กรในรูปแบบคณะกรรมการ ก็จะพบว่าปัญหาและข้อจำกัดหลายประการที่จะไม่สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ คณะกรรมการไม่มีบทบาทในการบริหารจัดการมากเท่าที่ควร ทำหน้าที่เพียงพิจารณาให้ความเห็นชอบแนวทางการพัฒนาเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องผลการศึกษากลไกในการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (วิชัย กาญจนสุวรรณ และคณะ, 2548) และรายงานการวิจัยของโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาหรือ DANCED (2542) ที่ระบุว่าคณะกรรมการเน้นการตั้งรับปัญหามากกว่าการจัดการเชิงรุกและการป้องกันปัญหา องค์กร

ประกอบของคณะกรรมการมาจากหลายกรม/กระทรวง ไม่สามารถทุ่มเทให้กับการบริหารงานได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้องค์กรที่เกี่ยวข้องและร่วมเป็นคณะกรรมการด้วยมักจะปฏิบัติตามนโยบายของต้นสังกัดมากกว่ามติของคณะกรรมการ ตลอดจนมีปัญหาด้านงบประมาณ และไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่มากเท่าที่ควร

2) แนวทางการจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถาในบริบทของการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การบริหารจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมของลุ่มน้ำคลองอุตะเถาจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจน โดยกำหนดให้คลองอุตะเถาซึ่งเป็นลำน้ำสายหลักของลุ่มน้ำคงบทบาทในการเป็นแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค ซึ่งจะต้องควบคุมคุณภาพน้ำให้ปลอดภัยต่อการบริโภคโดยการกำหนดแผนการใช้ การฟื้นฟูทรัพยากร และการจัดการมลพิษให้ครอบคลุมทุกองค์ประกอบในลุ่มน้ำ รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยองค์กรภาครัฐและองค์กรประชาชนในพื้นที่จะต้องให้ความรู้ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องเช่นเดียวกับแนวทางการจัดการลุ่มน้ำแม่แตง ในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีการส่งตัวเจ้าหน้าที่เข้าประสานงานในพื้นที่ กระตุ้นให้ประชาชนมีความรู้ ตระหนักถึงปัญหา มีแนวทางในการก่อตั้งกลุ่มและเกิดความเข้มแข็งกระทั่งสามารถสร้างเครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆ และสามารถประสานงาน สะท้อนปัญหารวมทั้งมีบทบาทในการจัดการปัญหาในพื้นที่ของตนเองได้ (Dachanee Emphandhu, Teunchai Lakhawiwattanukul and Suchat Kalyawongsa, 2540)

ในส่วนของโครงสร้างการบริหารงาน การจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถามีเป้าหมายให้องค์กรประชาชนในพื้นที่มีบทบาทเป็นแกนหลักในการจัดการปัญหาของตนเอง ซึ่งความเข้มแข็งขององค์กรประชาชนจะเป็นผลมาจากการได้รับการส่งเสริมจากองค์กรภาครัฐ ซึ่งองค์กรประชาชนจะต้องมีความสามารถในการจัดหางบประมาณและการบริหารงบประมาณ โดยได้รับความช่วยเหลือเชิงเทคนิคจากองค์กรภาครัฐซึ่งมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องอยู่ก่อนแล้ว ตลอดจนสามารถมีบทบาทในการต่อรองและร่วมมือกับองค์กรเอกชน เช่น โรงงานอุตสาหกรรม และกิจการอื่นๆ ที่อาจเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการบริหารจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถา

1. องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถา เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เป็นกำลังสำคัญในการบริหารจัดการ
2. ในการบริหารจัดการลุ่มน้ำคลองอุตะเถา ภาครัฐควรสนับสนุนให้องค์กรประชาชนในพื้นที่เป็นแกนหลักในการบริหารจัดการ พร้อมทั้งสนับสนุนช่วยเหลือด้านงบประมาณและการประสานงานกับองค์กรที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย
3. องค์กรที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ และกระตุ้นให้มีการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการให้ความรู้กับประชาชนในพื้นที่ โดยการกำหนดพื้นที่นำร่องในจุดที่ประชาชนมีแนวโน้มจะสามารถรวมตัวได้ง่ายหรือมีปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง เช่น ชุมชนในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายเต็มพื้นที่ต่อไป